

КАПІТАЛІЗАЦІЯ СОЄВИРОБНИЧОЇ ГАЛУЗІ ЯК ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ІНТЕГРОВАНОГО СЕРЕДОВИЩА В АПК

Постановка проблеми. Через глибокий диспаритет цін вітчизняні підприємства аграрної сфери конкурують на внутрішніх та зовнішніх ринках із субсидованою імпортованою продукцією. Не розвиваючи питання про взаємозв'язки виробників сільськогосподарської продукції та її переробників, яке буде досліджуватись далі, зазначимо, ситуація, що склалась в аграрній сфері, дала поштовх до об'єднання капіталів сільськогосподарських підприємств та інших галузей, в тому числі і не агропромислових, фінансових установ. При цьому відбувається «інтенсивне нарощування капіталу галузі з метою підвищення його продуктивності шляхом капіталізації власних доходів сільськогосподарських товаровиробників, вливання капіталу з інших сфер народного господарства, залучення прямих іноземних інвестицій та завдяки руху капіталу всередині галузі від менш ефективних власників до ефективніших», що сприяє капіталізації сільського господарства.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Результати дослідження загальних питань розвитку АПК і його галузей висвітлені у працях провідних вітчизняних та іноземних вчених: В.Г. Андрійчука, П.П. Борщевського, Б.З. Дворкіна, П.К. Канінського, М.Ю. Коденської, О.В. Крисального, К.К. Кумехова, В.З. Мазлоєва, А.Г. Мазура, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, В.Д. Мінгалева, О.М. Онищенко, Б.И. Пасхавера, О.А. Родіонової, П.Т. Саблука, О.М. Сьоміна, В.К. Терещенка, М.А. Хвесика, В.М. Яценката інших.

Формування завдання дослідження. Метою даної роботи є дослідження особливостей капіталізації окремих галузей сільського господарства, насамперед соєвиробництва та її ролі у формуванні інтегрованого середовища в аграрній сфері.

Виклад основного матеріалу. Нагромадження основного капіталу називають опорою економічного, політичного, інтелектуального прогресу суспільства, адже завдяки йому здійснюється розширене відтворення матеріально-речових факторів і економічних відносин людей з приводу виробництва валового внутрішнього продукту, а також головним рушієм науково-технологічного прогресу, реалізації моделі інноваційного розвитку економіки [1; 2; 3].

«У процесі капіталізації за українським зразком - пишуть відомі вчені-аграрники В.Г. Андрійчук, М.В. Зубець, В.В. Юрчишин - у країні відбувається, по суті, третій етап реструктуризації аграрних підприємств, який, на відміну від попередніх двох етапів, ініційованих та регламентованих «зверху», виник «знизу», спонтанно, без формального проголошення та відповідного юридичного супроводження» [4, с 112]. Зауважимо, що, не дивлячись на спонтанність, цей процес був економічно виправданим та закономірним.

Адже він відбувається за відпрацьованою іншими державами схемою. В російських публікаціях докладно аналізується цей процес з позицій економічної теорії, аграрної політики, господарської практики. Проте багато питань на сьогоднішній день залишаються невирішеними, а іноді - незрозумілими та суперечливими.

Вважаємо за потрібне застерегти від категоричних тверджень, як то «торгові, фінансово-банківські й промислові компанії поглинають сільськогосподарські підприємства з метою не лише диверсифікувати виробництво та дати новий поштовх новим капіталам, а й одержати додатковий прибуток за рахунок сільського господарства» [5], коли мова йде про закономірний процес інституціональних перетворень в аграрній сфері економіки. Доречним може бути таке твердження лише у контексті аналізу конкретних проявів цього процесу [5].

Осмилення цього явища з наукової точки зору лише починається. Попереду у вітчизняній аграрній економічній науці дослідження процесів, що супроводжують капіталізацію сільського господарства, та їх ланок, переваг і загроз. Саме ідентифікація цього процесу в межах організаційно-економічних відносин в сфері АПК є актуальним питанням, що дискутується у наукових джерелах.

Проте вже сьогодні зрозуміло, що мова йде про розвиток нових інтеграційних процесів в агропромисловому комплексі. Російські дослідники аграрно-промислової інтеграції О. Родіонова, Н. Борхунов, І. Ушачов, А. Рисьмятов, О. Дацкова називають утворені таким чином структури російським аграрним феноменом, сучасними формами вертикально інтегрованих корпоративних структур, котрі «реанімують» сільськогосподарські підприємства.

У вітчизняній науковій літературі не так багато публікацій, присвячених капіталізації сільського господарства. А в опублікованих статтях дискутується питання про віднесення капіталізації до процесів аграрно-промислової інтеграції. Даючи відповідь на це запитання М.Й. Хорунжий виокремлює інтеграцію за участю переробних підприємств, що інвестують виробництво сільськогосподарської сировини, і називає цей процес шляхом створення аграрно-промислових формувань. Вливання вільних капіталів потужними фінансово-банківськими, торговими, промисловими структурами професор називає способом диверсифікації власного бізнесу за рахунок сільського господарства [5]. В.Г. Андрійчук водить поняття: вертикальна інтеграція в агропродуктовому комплексі, конгломератна вертикальна інтеграція [6].

Визначивши принципові особливості аграрно-промислової інтеграції як цілеспрямованого процесу зближення інтересів, зміцнення виробничо-господарських зв'язків та відносин прямих і опосередкованих учасників аграрно-промислового відтворювального процесу, визнаємо, що сформовані внаслідок капіталізації господарські структури не є типовими аграрно-промисловими формуваннями. Проте, це не применшує їх ролі у розвитку інтегрованого середовища в аграрній сфері економіки, адже ця форма інтегрованих об'єднань стала активним учасником перетворень вітчизняного сільського господарства.

Враховуючи обрану мету, цілі та завдання, вважаємо необхідним досліджувати процес створення та функціонування нових аграрно-промислових формувань, породжених капіталізацією сільського господарства у межах дослідження форм аграрно-промислової інтеграції. Тим більше, що дефініції цього явища до сьогодні не мають відповідного змістового наповнення, відсутня інформація щодо чисельності таких формувань, географії розміщення, частки виробленої ними продукції, ефективності господарювання, соціальних умов працюючих, та особливо, довгострокових інвестицій в сільське господарство. Результати такого дослідження сприятимуть глибшому розумінню міжрегіональних відмінностей, корегуванню відношення до аграрно-промислових інтегрованих структур, стимулюванню тих чи інших напрямів інтеграції, тобто підвищенню ефективності аграрно-продовольчої продукції.

В процесі соціально-економічних трансформацій сільське господарство опинилось в зоні посилення ризиків, адже темпи зміни зовнішнього середовища значно випереджають реакцію сільгоспідприємств на ці зміни. Низький рівень адаптації сільського господарства до ринкових умов пов'язаний, в першу чергу, з невизначеністю в економіці та суспільстві, нестабільністю і протиріччями у законодавстві та державній аграрній політиці. Це призводить до зростання інституціональних ризиків, як то відсутність механізмів, що регулюють цінові взаємовідносини між сільськогосподарськими, переробними, торговельно-закупівельними, ресурсовиробничими підприємствами; погіршення соціально-психологічного стану економічно активного населення; невизначеність довгострокових орієнтирів; непередбачуваність економічної та соціальної кон'юнктури тощо [7]. Відсутність чітких науково обґрунтованих програм структурних

змін в АПК призвела не тільки до некерованості цих процесів, а й до того, що суспільство в цілому не було готове до їх негативних соціальних проявів, що виникли на початку.

Така ситуація зумовлює постановку питання про доцільність поглиблення державної підтримки аграрного сектору економіки України на основі конструктивної переоцінки результатів спадщини радянської аграрної економіки, критичного аналізу практики ринкової трансформації та обґрунтування стратегії розвитку аграрного сектору. Дистанціювання держави від проблем аграрного сектору, породжених трансформаційною кризою, неприпустиме. Таку думку у різний спосіб висловлюють більшість науковців.

При цьому постає питання, до якої моделі згідно інституціональної теорії тяжіє Україна: контрактної чи експлуаторської? В. Новицький застерігає, що держава як суспільний інститут «може стати небажаним учасником поділу суспільного пирога, який тяжіє до надмірного управлінського завзяття і до ролі перерозподільвача продукту. Але вона ж може стати соціальним стабілізатором, гарантом суспільного благополуччя, стимулятором зростання» [8]. Зауважимо, що неефективність функціонування ринкових засад у вітчизняній економіці, що трансформується, не є вадю ринкового механізму, скоріше - наслідком відсутності ефективних ринкових інститутів та контролю таких ринкових інституціональних чинників, як власність, конкуренція, інформація, винагорода за ризик.

Відомі вітчизняні вчені пропагують «пріоритетність економіки сільського господарства в задоволенні суспільних інтересів»[9]. Систематизуючи викладені в науковій літературі пропозиції щодо напрямів і форм підтримки аграрного сектора, узагальнимо пріоритетні завдання:

1. Збільшення обсягів бюджетної підтримки сільськогосподарських товаровиробників для відтворення матеріально-технічної бази.
2. Розвиток соціальної сфери.
3. Стимулювання запровадження нових технологій.
4. Створення сприятливих умов для росту інвестицій у аграрний сектор.
5. Удосконалення банківської системи.
6. Формування інноваційної інфраструктури.

Окремо слід згадати про регулювання міжгалузевих відносин в АПК, як бази для розвитку інтеграційних процесів. На нашу думку, вирішення проблеми диспаритету цін вимагає концептуально іншої позиції. Практика підтверджує, що адміністративно-директивні обмеження та заборони щодо ціноутворення не захищають сільське господарство від монополізму підприємств першої та третьої сфер АПК. Тому вдосконалювати потрібно систему збуту. Достатній розвиток аграрної інфраструктури сприятиме забезпеченню рівноправності (в оптимальному варіанті - домінуюче положення в АПК), сільськогосподарської галузі з іншими сферами виробництва.

Причини аграрних проблем сьогодення та шляхи їх подолання, на нашу думку, слід шукати не лише на макро-, але й на мікрорівні - на рівні суб'єктів господарської діяльності. Неефективність вітчизняного сільського господарства є наслідком як цінового диспаритету та інших макроекономічних перекосів, так і незавершеності та суперечності внутрігосподарських відносин. Головна потреба ринку – наявність економічно активних учасників, які прагнуть здійснювати необхідні організаційні, маркетингові, технічні та інші інновації задля підвищення власної ефективності.

Одночасно вітчизняні науковці, а також Росії, Білорусі, серед пріоритетів розвитку аграрного сектору відзначають інституціональні, серед яких розвиток вертикальної інтеграції на основі формування замкнених циклів з виробництва, переробки та реалізації продукції, як одного з найважливіших напрямів організаційно-правової системи господарювання ринкового типу, що передбачає [10; 11]:

- а) взаємодію господарських одиниць в межах технологічних ланцюгів з метою посилення позицій на ринку через отримання додаткових ефектів від виробничого процесу, що має наслідком підвищення прибутковості;

- б) відновлення втраченої під час реформи керованості товарних, ресурсних, фінансових потоків;
- в) підвищення фінансово-економічної стійкості шляхом формування відносно замкнених циклів в межах інтегрованих об'єднань;
- г) стимулювання попиту населення на продукти харчування за рахунок зниження сукупних витрат та підвищення доходів домогосподарств населення;
- д) мобілізацію інвестиційних ресурсів, технічне переоснащення і модернізацію виробництва за рахунок як внутрішнього накопичення засобів учасників інтегрованого утворення, так і мобілізації зовнішніх джерел;
- е) сприяння реструктуруванню неплатоспроможних, збиткових та низькорентабельних сільськогосподарських підприємств;
- є) збільшення надходжень податкових платежів в бюджет за рахунок зростання обсягів виробництва.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, результати проведеного дослідження доводять, що аграрно-промислове виробництво в умовах міжгалузевих зв'язків, існуючих з часу відособлення промислових галузей, можливе лише за рахунок активізації інтеграційних процесів. Дослідження функціонування системи основоположних інститутів ринкової економіки в АПК підтверджує незакінченість процесу її формування та нагальну потребу в удосконаленні відносин власності, міжгалузевих відносин, державної підтримки сільського господарства.

Причини аграрних проблем сьогодення та шляхи їх подолання, на нашу думку, слід шукати не лише на макро-, але й на мікрорівні - на рівні суб'єктів господарської діяльності, адже ринок потребує економічно активних учасників, зацікавлених у підвищенні власної ефективності, задля чого вони прагнуть здійснювати необхідні організаційні, маркетингові, технічні та інші інновації. З цієї точки зору пріоритетним стає розвиток інтеграції на основі формування замкнених циклів з виробництва, переробки та реалізації продукції, як одного з найважливіших напрямів організаційно-правової системи господарювання ринкового типу.

Анотація

У статті розглядаються особливості капіталізації соєвиробництва, а також питання дослідження її ролі у формуванні інтегрованого середовища в аграрній сфері.

Ключові слова: капіталізація, інтегроване середовище, аграрно-промислові формування, організаційно-правової системи господарювання.

Аннотация

В статье рассматриваются особенности капитализации соепроизводства, а также вопросы исследования ее роли в формировании интегрированной среды в аграрной сфере.

Ключевые слова: капитализация, интегрированная среда, аграрно-промышленные формирования, организационно-правовые системы хозяйствования.

Summary

In the article are looked through the peculiarities of capitalizations of agriculture and the guest ions of the researching of it's role in a forming of the integrative environment in the agrarian sphere.

Key-lords: capitalization, integrative environment, agrarian-industrial formings, organization-law system of managing.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В. Г. Капіталізація вітчизняного сільського господарства: суть, напрями, механізми і перші оцінки здійснення / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. - 2005. - № 7. - С. 69 - 74.
2. Павлишенко М. М. Закономірності розвитку форм власності та аграрна реформа / М. М. Павлишенко // Економіка АПК. - 2005. - № 4. - С. 23 - 30.

3. Шнипко О. Нагромадження основного капіталу як фактор конкурентоспроможності економіки / О. Шнипко // Економіка України. -2005. - № 7. - С 23 - 35.
4. Андрійчук В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / Андрійчук В., Зубець М, Юрчишин В. - К: Аграрна наука, 2005. - 140 с.
5. Нестерчук Ю. О. Сучасний стан та перспективи розвитку міжгалузевих економічних відносин в АПК / Ю. О. Нестерчук // Агроінком. -2008.-№1-2. - С 18-22.
6. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства: ідентифікація і мотиви здійснення / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. -2006.-№1.
7. Княгинина Г. Институциональные риски в аграрном секторе / Г. Княгинина, А. Барлыбаев, Г. Якшимбетова //АПК: экономика, управление. -2006.-№ 9.-С. 17-20.
8. Новицький В. Институціоналізм у діалектиці сучасного економічного розвитку / В. Новицький // Економіка України. - 2005. - № 7. – С. 49-58.
9. Саблук П. Т. Становлення аграрної політики в Україні / Саблук П. Т. // Економіка АПК. - 2006. - № 1. - С. 3 - 7.
10. Денин Н. Эффективность агропромышленной интеграции на микроэкономическом уровне / Н. Денин // АПК: экономика, управление. — 2003.—№10.—С. 44-51.
11. Кондратьева И. Количественная оценка уровня государственного регулирования сельского хозяйства / И. Кондратьева // АПК: экономика, управление. - 2006. - № 2. - С. 71 - 77.